

ORATOR

AD M. BRUTUM.

ARGUMENTUM.

Hujus libri summum consilium hoc est, ut perfecti ab omnibus partibus & absoluti oratoris species quadam & forma effingatur, quam intruens futurus orator, ad perfectam eloquentiam conformare orationem possit. Summa autem totius disputationis huc redit, ut orator perfectus is sit, qui tria illa dicendi genera ita habeat in potestate, ut parva summis, modica temperate, magna graviter dicere possit. Vide cap. 29. Hanc disputationem ita instruxit, ut posito tanquam fundamento eloquentiæ, philosophiæ studio, cap. 3. 4. primo de tribus dicendi generibus agat, eaque occasione verum Atticum dicendi genus hoc esse ajat, quod omnia apte possit eloqui, non aridum illud & jejunum, quod quidam consecrarentur, cap. 5. 9. Deinde vero tria oratori videnda ostendat, quid, quo loco, & quo modo dicat: quorum primum in inventione, alterum in dispositione, tertium in elocutione versetur, cap. 10. 18. Ac summam eloquentiæ vim in elocutione positam doceat, quæ tum quidem perfecta sit, cum sit ad docendum, delectandum, flectendum accommodata, hoc est, tribus illis generibus commode utatur: cujusmodi elocutio quibus quasi signis agnoscat & judicetur, fuse persequitur, cap. 19. 38. Tandem ipsa forma ac character orationis traditur, & de verborum sententiarumque luminibus, cap. 39. 40. ac de colloca- tione verborum, cap. 44. & seq. Ea autem cernitur, vel cum extrema cum primis apte coherant, & enuntiantur suavissimis vocibus; vel cum forma ipsa concinnitasque verborum conficit orbem suum; vel tertio cum periodi apte numerosque cadant. Ita- que tandem agitur de numero, cujus origo, cap. 52. causa, cap. 53. natura, cap. 53. & usus, cap. 61. declaratur. ERNESTUS.

I. UTRUM

I.

TRUM difficilius, aut majus esset negare tibi sapius idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unice diligerem, cuique me carissimum esse sentirem, præfer- tim & iusta petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti; vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum, atque prudentium. Quid enim est majus, quam cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, judicare, quæ sit optima species, & quasi figura dicendi? Quod quoniam me sapius rogas, aggrediar, non tam perficendi spe, quam experiendi voluntate. Malo enim, cum studio tuo sim obsecutus, desiderari a te prudentiam meam, quam, si id non fecerim, benevolentiam.

Quæris igitur, idque jam sapius, quod eloquentiæ genus prorem maxime, & quale mihi videatur illud, cui nihil addi possit, quod ego summum & perfectissimum judicem. In quo vereor, ne, si id, quod vis, effecero, eumque orato- rem, quem quæris, expressero, tandem studia multorum, qui desperatione debilitati, experiri id nolent, quod se assequi posse diffidant. Sed par est omnes omnia experiri, qui res magnas, & magno opere expetendas concupiverunt. Quod si quem aut natura sua, aut illa præstantis ingenii vis forte deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis: teneat tamen eum cursum, quem poterit. Prima enim se- quentem, honestum est in secundis, tertiisque consistere. Nam in poetis, non Homero soli locus est (ut de Græcis loquar) aut Archiloco, aut Sophocli, aut Pindaro: sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. Nec vero Aristotelem in philosophia deterruit a scribendo amplitudo Platonis: nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia & copia cæterorum stu- dia restinxit.

II. Nec solum ab optimis studiis excellentes viri deterriti non sunt, sed ne opifices quidem se artibus suis removerunt, qui

qui aut Ialyfi ¹, quem Rhodi vidimus, non potuerunt, aut Coe Veneris ² pulchritudinem imitari. Nec simulacro Jovis Olympii ³, aut Doryphori ⁴ statua deterriti, reliqui minus experti sunt, quid efficere, aut quo progredi possent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cujusque genere laus, ut cum summa miraremur, inferiora tamen probaremus. In oratoribus vero, Græcis quidem, admirabile est, quantum inter omnes unus excellat. Attamen, cum esset Demosthenes, multi oratores magni & clari fuerunt, & antea fuerant, nec postea defecerunt. Quare non est, cur eorum, qui se studio eloquentiæ dederunt, spes infringatur, aut languescat industria. Nam neque illud ipsum, quod est optimum, desperandum est: & in præstantibus rebus, magna sunt ea, quæ sunt optimis proxima.

Atque ego in summo oratore fingendo talem informabo, qualis fortasse nemo fuit. Non enim quero, quis fuerit, sed quid sit illud, quo nihil possit esse præstantius: quod in perpetuitate dicendi non sæpe, atque haud scio an unquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios densius, apud alios fortasse rarius. Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit ⁵, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago, exprimat, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest; cogitatione tantum, & mente complectimur. Itaque & Phidias simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, & his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulchriora. Nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam, aut Minervæ, contemplabatur aliquem, e quo simili-

¹ Ialyfi] De hac Ialyfi imagine vide Gellium, lib. xv. cap. 31.

² Coe Veneris] De hac Venere Plinius, lib. xxxv. cap. 10.

³ Jovis Olympii] De quo Plinius, xxxv. 8. & Pausanias in Eliac.

⁴ Doryphori] Plin. ibid.

⁵ Quo non pulchrius id sit, &c.] Methodum hic Platoniam ab Aristotele diversam sequitur Tullius. Plato via sapientiæ altissimas rerum causas investigat; ideas rerum perfectissimas mente exprimit, & ab universali-

bus, ut ajunt, ad singularia descendit. Aristoteles via scientiæ proximas rerum causas inquiri, & a singularibus ad universalia progreditur. De perfecto oratore si differendum sit Aristoteleo more, videndum quid in singulis oratoribus sit eximium, & collatis singulorum virtutibus, exprimens generatim oratoris imago. At si dicendum sit more Platonico, perfecta eloquentiæ species cogitatione comprehendenda, ad quam singulos oratores dirigamus. *Præfatus.*

militudinem duceret: sed ipsius in mente infidebat species pulchritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem & manum dirigebat.

III. Ut igitur in formis & figuris est aliquid perfectum & excellens, cujus ad cogitatum speciem imitando referuntur ea, quæ sub oculos ipsa cadunt: sic perfecta eloquentiæ speciem animo videmus, effigiem auribus quærimus. Has rerum formas appellat *ideas* ⁶ ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister, Plato: easque gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri: cætera nasci, occidere, fluere, labi, nec diutius esse uno & eodem statu. Quicquid est igitur, de quo ratione & via disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemque redigendum.

Ac video, hanc primam ingressionem meam non ex oratoris disputationibus ductam, sed e media philosophia ⁷ repetitam, & eam quidem cum antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis habituram. Nam aut mirabuntur, quid hæc pertineant ad ea, quæ quærimus: quibus satisfaciet res ipsa cognita, ut non sine causa alte repetita videatur: aut reprehendent, quod inusitatas vias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem & me sæpe nova videri dicere intelligo, cum pervetera dicam, sed inaudita plebisque: & fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatii existisse. Illa enim sunt curricula multiplicium variorumque sermonum, in quibus Platonis primum impressa sunt vestigia: sed & hujus, & aliorum philosophorum disputationibus,

⁶ Appellat ideas] Idea Platonica aliud nihil est, nisi rei naturalis exemplum: ut enim prudens artifex ex imagine quam animo informavit, opus dirigit & efficit; ita Deus, cujus infinita est providentia, ex specie, quæ divinæ menti insidet, omnia molitur. Hac porro species est idea, quæ non gignitur, sed semper est, ac ratione & intelligentia continetur. Quo propius ad illam ideam accedit opus aliquod, eo perfectius censetur. Exempli gratia, pulchritudo in corporibus est magis expressa ideæ similitudo.

⁷ E media philosophia] Mediam philosophiam dicit illam secretissimam, quia secretiora sunt ea quæ rebus in mediis latent. *Antiquam*, accipit Platoniam. *Subobscuram*, quod idearum species non cadit in sensum, sed in mentem & cogitationem. *Strabæus.*

nibus, & exagitatus maxime orator est, & adjutus. Omnis enim ubertas, & quasi silva dicendi, ducta ab illis est, nec satis tamen instructa ad forenses causas: quas, ut illi ipsi dicere solebant, agrestioribus Musis reliquerunt. Sic eloquentia hæc forensis spreta a philosophis & repudiata, multis quidem illa adjumentis magnisque caruit; sed tamen ornata verbis atque sententiis, jactationem habuit in populo, nec paucorum judicium reprehensionemque pertimuit. Ita & doctis eloquentia popularis, & disertis elegans doctrina defuit.

IV. Postum sit igitur in primis, (quod post magis intelletur) sine philosophia non posse effici, quem quærimus, eloquentem: non ut in ea tamen omnia sint, sed ut sic adjuvet, ut palaestra histrionem⁸. Parva enim magnis sæpe rectissime conferuntur. Nam nec latius, nec copiosius de magnis, variisque rebus sine philosophia potest quisquam dicere. Siquidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præstitisse cæteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagoræ physici fuerit auditor: a quo censet, cum, cum alia præclara quadam & magnifica didicisset, uberem & secundum fuisse, gnarumque (quod est eloquentiæ maximum) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. Quod idem de Demosthene existimari potest: cujus ex epistolis intelligi licet, quam frequens fuerit Platonis auditor. Nec vero sine philosophorum disciplina, genus & speciem cujusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus; nec judicare, quæ vera, quæ falsa sint; neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. Quid dicam de natura rerum, cujus cognitio magnam orationis suppeditat copiam? de vita, de officiis, de virtute, de moribus? sine multa earum ipsarum rerum disciplina, aut dici, aut intelligi potest?

V. Ad

⁸ Ut palaestra histrionem] Histriones sunt actores fabularum, qui miti solebant ad palaestras. Et id Quintilianus fieri suadet, ut exercitatione palaestræ membra decentius & corpus movent, aptiusque gestum componerent: cujus exactores severos Athenienses fuisse constat, atque Romanos, recepta celebritate & magnificentia ludorum scenico-

rum. Ut igitur in scena videntes histrionem prudentiores, operante palaestræ dederit, intelligunt: ita qui dicentem audiunt oratorem, sentiunt quantum disciplina & eruditione profecerit: utque plus habet lictorio quam palaestræ, sic summus orator, quam philosophus ille cui popularis eloquentia deest. Idem.

V. Ad has tot tantasque res adhibenda sunt ornamenta innumerabilia, quæ sola tum quidem tradebantur ab iis, qui dicendi numerabantur magistri. Quo fit, ut veram illam, & absolutam eloquentiam nemo consequatur, quod alia intelligendi, alia dicendi disciplina est: & ab aliis rerum, ab aliis verborum doctrina quæritur. Itaque M. Antonius, cui vel primas eloquentiæ patrum nostrorum tribuebat ætas, vir natura peracutus & prudens, in eo libro, quem unum reliquit, *disertos* ait se vidisse multos, *eloquentem* omnino neminem. Infidebat videlicet in ejus mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa & in se & in aliis desiderans, neminem plane, qui recte appellari eloquens posset, videbat.

Quod si ille nec se, nec L. Crassum eloquentem putavit: habuit profecto comprehensam animo quandam formam eloquentiæ, cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid, aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Investigemus hunc igitur, Brute, si possumus, quem nunquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus unquam fuit: quem si imitari, atque exprimere non possumus, quod idem ille vix deo concessum esse dicebat; at qualis esse debeat, poterimus fortasse dicere.

VI. Tria sunt omnino genera dicendi⁹, quibus in singulari quidam floruerunt: peræque autem (id quod volumus) pauci in omnibus. Nam & grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla & sententiarum gravitate, & majestate verborum, vehementes, varii, copiosi, graves: ad permovendos, & convertendos animos instructi, & parati. Quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa: alii laxi, & instructa, & terminata. Et contra tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora, Tom. I. S f f facien-

⁹ Tria sunt genera dicendi] Hæc est Græcorum doctrina, qui triplicem dicendi charactere statuant, *διπλόν*, *λεπτόν*, *πρόιον*, *υπερόιον*, *πρακτικόν*, *μακρότερον*. Uberi dignitas est & amplitudo: gracili venustas & subtilitas; mediis in confinio est, utriusque modi particeps. His singulari virtutibus vitia agnata

sunt. Sufflatis atque tumidi fallunt pro uberibus, squallentes & jejuni dicti pro gracilibus, incerti & ambigui pro mediocribus: *Οσείνα* lib. vii. cap. 14. Grandiloquus est Cicero in oratione pro Milone, tenuis & acutus cum dicit pro Cecinna; temperatus in oratione pro lege Manilia. *Præstanti*.

facientes, subtili quadam & pressa oratione limati. In eodemque genere alii callidi, sed impoliti, & consulto rudium similes & imperitorum: alii in eadem jejunitate concinniores, id est, faceti, florentes etiam, & leviter ornati.

Est autem quidam interjectus, inter hos medius, & quasi temperatus, nec acumine posteriorum, nec fulmine utens superiorum, ut cinnus¹⁰ amborum, in neutro excellens, utriusque particeps; vel utriusque (si verum quærimus) potius expers. Ique uno tenore, ut ajunt, in dicendo fluit, nihil afferens præter facilitatem & æquabilitatem: aut addit aliquos, ut in corona, toros¹¹, omnemque orationem ornamentis modicis verborum, sententiarumque distinguit. Horum singulorum generum quicumque vim singulis consecuti sunt, magnum in oratoribus nomen habuerunt. Sed quærendum est, satisne id, quod volumus, effecerint.

VII. Videmus enim fuisse quosdam, qui iidem ornate, ac graviter, iidem versute, & subtiliter dicerent. Atque utinam in Latinis talis oratoris simulacrum reperire possemus! Effet egregium non quærere externa, domesticis esse contentos. Sed ego idem, qui in illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer alios, vel quod amarem meos, recorder longe omnibus unum anteferre Demosthenem, qui vim accommodarit ad eam, quam sententiam, eloquentiam; non ad eam, quam in aliquo ipse cognoverim. Hoc nec gravior existit quisquam, nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi sunt ii, quorum sermo imperitus increbuit, qui aut dici se desiderant Atticos, aut ipsi Attice volunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. Quid enim fit Atticum, discant, eloquentiamque ipsius viribus, non imbecillitate sua, metiantur. Nunc enim tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari. Sed tamen eos studio

10 Ut cinnus] Perperam nonnullis in editionibus habetur vicinus. Veram lectionem ex Nonio Marcello ab eruditissimis desectam attulimus. Cinnus, inquit, est commissio plurimorum, unde & concinnare dicitur. Deinde locum huic integrum subjicit. Idem.

11 Ut in corona, toros] Volubile genus orationis & rotundum ut corona, suscipit ad ornamentum partes eminentiores, quasi toros, ne tanquam politum marmor, varietatis jucunditate careat. Strebaeus.

dio optimo, judicio minus firmo præditos, docere, quæ sit propria laus Atticorum, non alienum modo.

VIII. Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, & ad eorum arbitrium & nutum totos se fingunt & accommodant. Itaque Caria, & Phrygia, & Myfia, quod minime politæ, minimeque elegantes sunt, adsciverunt aptum suis auribus opimum quoddam, & tanquam adipatæ dictionis genus, quod eorum vicini (non ita lato¹² interjecto mari) Rhodii nunquam probaverunt, Græci autem multo minus, Athenienses vero funditus repudiaverunt: quorum semper fuit prudens, sincerumque judicium, nihil ut possent, nisi incorruptum, audire, & elegans. Eorum religioni cum ferviret orator, nullum verbum insolens, nullum odiosum ponere audebat.

Itaque hic, quem præstitisse diximus cæteris, in illa pro Ctesiphonte oratione longe optima, summissus a primo: deinde, dum de legibus disputat, pressus: post sensim incedens, judices ut vidit ardentis, in reliquis exultavit audacious. Ac tamen in hoc ipso, diligenter examinante verborum omnium pondera, reprehendit Æschines quædam, & exagitat; illudentisque, dura, odiosa, intolerabilia esse dicit. Quin etiam quærit ab ipso, cum quidem eum belluam appellet, utrum illa verba, an portenta sint: ut Æschini ne Demosthenes quidem videatur Attice dicere. Facile est enim verbum aliquod ardens (ut ita dicam) notare, idque restinctis jam animum incendiis irridere. Itaque se purgans jocatur Demosthenes¹³, negat in eo positas esse fortunas Græciæ, in hoc eum, hic, an illuc manum porrexerit. Quoniam igitur modo audiretur

S f f 2 My-

12 Non ita lato] Decem fere leucis Gallicis Rhodus distat a litoribus Caria. Præstat.

13 Jocatur Demosthenes] Verba Demosthenis sunt: Πάντα γὰρ παρὰ τὸν ἄχ' ἐστὶν ἡ γὰρ τὸς τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ γυναικῶν, ἡ τῶν τῶν ἡρώων, ἀδελφῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν ἐστὶν ἡ δολοχία, τῶν γὰρ ἀδελφῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν, μαθησὶς γὰρ. Præclare sane se habeant fortune Græcorum, uti videre poter, hoc si verbum, non illud locutus

sunt: aut si manum huc, non illuc, protulerim. Ex his facile est intelligere, locum Ciceronis esse corruptum, & hoc modo legendum. Negat in eo positas esse fortunas Græciæ, hoc an illud dixerit verbum, huc an illuc manum porrexerit. Strebaeus. Emendavit Lamb. hoc an illud locutus sit. Quæ sit sententia, vident omnes: quæ fuerint Ciceronis verba, nemo.

Mysus, aut Phryx Athenis, cum etiam Demosthenes exagitetur, ut putidus? Cum vero inclinata ululantique voce, more Asiatico, canere cœpisset, quis eum ferret? aut quis potius non iuberet auferri?

IX. Ad Atticorum igitur aures teretes ¹⁴ & religiosas qui se accommodant, ii sunt existimandi Attice dicere. Quorum genera plura sunt; hi unum modo * quale sit ¹⁵, suspicantur. Putant enim, qui horride inculcteque dicat, modo id eleganter enucleateque faciat, eum solum Attice dicere. Errant, quod solum: quod Attice, non falluntur. Istorum enim iudicio, si solum illud est Atticum, ne Pericles quidem dixit Attice, cui primæ sine controversia deferebantur. Qui si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, permiscere Græciam dictus esset. Dicat igitur Attice venustissimus ille scriptor ac politissimus Lysias. Quis enim id possit negare? dum intelligamus, hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit, atque inornatus, sed quod nihil habeat insolens, aut ineptum. Ornate vero, & graviter, & copiose dicere, aut Atticorum sit, aut ne sit Æschines, neve Demosthenes Atticus.

Ecce autem aliqui se Thucydidos esse profitentur, novum quoddam imperitorum & inauditum genus. Nam qui Lysiam sequuntur, causidicum quendam sequuntur: non illum quidem amplum atque grandem; subtilem & elegantem tamen, & qui in forensibus causis possit præclare confitere. Thucydides autem res gestas & bella narrat & prælia, graviter sane & probe: sed nihil ab eo transferri potest ad forensem usum & publicum. Ipsæ illæ conciones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix ut intelligantur: quod est in oratione civili vitium vel maximum. Quæ est autem in hominibus tanta

¹⁴ Atticorum igitur aures teretes] Dixit hic Cicero teretes aures, sicut Horatius os rotundum: Gratia dedit ore rotundo Musa loqui. Acron interpretatur os perfectum. Aures ergo teretes, perfectæ, perpolitæ, delicatæ, quæque tonis asperioribus facillime lædantur. Religiosa vero, quæ nihil corruptum, nihil scdum, nihil putidum admittunt: con-

tra legunt pura omnia, sancta, & incorrupta, ut fieri solet in observatione cærenoniarum. Idem.

* Quale] Lamb. quale id cumque

¹⁵ Hi unum modo quale sit] Sentus est: Attice dicentium plura sunt genera; sed Latini qui se dicere Attice putant, unum sibi genus qualecumque sit, fingunt. Professus.

ta perversitas, ut, inventis frugibus, glande vescantur? An victus hominum, Atheniensium beneficio ¹⁶ excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro unquam Græcorum rhetorum a Thucydide quidquam duxit? At laudatus est ab omnibus. Fateor: sed ita, ut rerum explicator prudens, severus, gravis: non ut in iudiciis versaret causas, sed ut in historiis bella narraret. Itaque nunquam est numeratus orator. Nec vero, si historiam non scripisset, nomen ejus non exstaret ¹⁷, cum præsertim fuisset honoratus & nobilis. Hujus tamen nemo neque verborum, neque sententiarum gravitatem imitatur: sed, cum mutila quædam & hiantia locuti sunt, quæ vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas. Nactus sum etiam qui Xenophontis similem esse se cuperet: cujus sermo est ille quidem melle dulcior, sed a forensi strepitu remotissimus. Referamus nos igitur ad eum, quem volumus, inchoandum, & eadem eloquentia informandum, quam in nullo cognovit Antonius.

X. Magnum opus omnino & arduum, Brute, conamur: sed nihil difficile amanti puto. Amo autem, & semper amavi ingenium, studia, mores tuos. Incendor porro quotidie magis, non desiderio solum (quo quidem conficior) congressus nostros, consuetudinem victus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam admirabili fama virtutum incredibili, quæ specie dispares, prudentia conjunguntur. Quid enim tam distans, quam a severitate comitas? Quis tamen unquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quam in plurimorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos, quos contra statuas, æquos, placatosque dimittas. Itaque efficis, ut, cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis. Ergo omni-

¹⁶ Atheniensium beneficio] Primos omnium Athenienses agriculturæ rationem a Triptolemo edoctos fuisse, memoriæ proditum est. Idem.

¹⁷ Nomen ejus non exstaret] Ita Lambini editiones, quod cum verbis sequentibus magis congruit. Ut sententia sit; Nunquam

Thucydides locum inter oratores habuit, celeberris est tantum historici nomine: non continuo tamen, si historiam non scripisset, oblivioni fuisset traditus, si quidem & nobilitate & honoribus Athenis inclaruit. In aliis editionibus particula negans suppressa. Idem.

omnibus terris ¹⁸ una Gallia ¹⁹ communi non ardet incendio : in qua frueris ipse te, cum in Italia luce ²⁰ cognosceris, verarisque in optimorum civium vel flore vel robore. Jam quantum illud est, quod in maximis occupationibus ²¹ nunquam intermittis studia doctrinae? semper aut ipse scribis aliquid, aut me vocas ad scribendum?

Itaque hoc sum aggressus statim Catone absoluto ²²: quem ipsum nunquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, nisi tibi hortanti, & illius memoriam mihi caram excitanti, non parere nefas esse duxissem. Sed testificor, me a te rogatum, & recusantem, hæc scribere esse ausum. Volo enim mihi tecum commune esse crimen, ut, si sustinere tantam quaestionem non potero, iniusti oneris impositi tua culpa sit, mea recepti. In quo tamen ²³ iudicii nostri errorem laus tibi dati muneris compensabit.

XI. Sed in omni re difficillimum est, formam (quod *χαρὰ* Græce dicitur) exponere optimi: quod aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non didedit a communi more verborum; Pacuvio, inquit alius: omnes apud hunc ornati, elaboratique sunt versus; multa apud alterum negligentius. Fac alium Accio. Varia enim sunt iudicia, ut in Græcis: nec facilis explicatio, quæ forma maxime excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita: &

opa-

¹⁸ Omnibus terris] Post hæc verba vulgati omnes virgula adscribunt, quæ videtur delenda esse, ut sic ordinentur voces: Ergo Gallia una non ardet incendio communi terris omnibus. Potest etiam scribi, ex omnibus terris, quo modo autè Victorianam editionem vetustiores habuerant. *Olivetus.*

¹⁹ Una Gallia] Trajecturus in Africanam Cæsar adversus Catonem, & Scipionem, Bruto Galliam Cisalpinam, magna illius provincie felicitate, commisit. *Plutarchus* in *M. Bruto*. Idem.

²⁰ In Italia luce] In Gallia, quæ sit lux Italiae. Ad quod faciunt hæc in Antoniana tertiarum: Nec vero de virtute, constantia, gravitate provincia Gallia taceri potest. Est enim ille flos Italiae, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignitatis. Illic Italiae flos Galliam, hic optimorum civium flos: illic imperii firmamentum,

hic optimorum civium robur varie dixit. *Scribent.*

²¹ In maximis occupationibus] Adeo studio literarum deditum fuisse Brutum scribit *Plutarchus*, ut in castris daret operam legendis libris, & paulo ante Pharsalicam pugnam, aliis de eventu pugnae sollicitis, ipse Polybii epitomen componeret. *Præfatus.*

²² Catone absoluto] Non est hic *Cato maior*, seu liber de Senectute, sed laudatio Catonis Uticensis, qui ne venire in potestatem Cæsaris, ipse sibi manus attulerat: in quem Cæsar Anticatores edidit, ut Ciceronem reseraret. *Scribent.*

²³ In quo tamen] Si culpatur iudicium meum, quod opus aggressus sum, cui efficiendo non eram idoneus; laudabitur quidem voluntas dandi lujus tibi muneris. *Antoninus.*

opaca: contra alios nitida, læta, collustrata delectant. Quid est, quo præscriptum ²⁴ aliquod, aut formulam exprimas, cum in suo quodque genere præstet, & genera plura sint? Hac ego religione non sum ab hoc conatu repulsius: existimavique, in omnibus rebus esse aliquid optimum, etiam si lateret: idque ab eo posse, qui ejus rei gnarus esset, iudicari.

Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaque diversa, neque in unam formam cadunt omnia: laudationum, suasionum, & historiarum, & talium scriptio, qualem *Hocertes* fecit Panegyricum ²⁵, multique alii, qui sunt nominati sophistæ, reliquarumque rerum, quæ ab sunt ab forensi contentione, ejuisque totius generis, quod Græce *ἐπιδεικτικόν* ²⁶ nominatur, quod, quasi ad inspiciendum, delectationis causa comparatum est, formam non complectar hoc tempore: non quo negligenda sit: est enim illa quasi nutrix ejus oratoris, quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquisitius dicere.

XII. Ab hac & verborum copia alitur, & eorum constructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati sententiarum: & arguti certique & circumscripti verborum ambitus conceduntur: de industriaque, non ex infidiis, sed aperte, ac palam elaboratur, ut verba verbis quasi demensa, & paria respondeant; ut crebro conferantur pugnantia, & comparenturque contraria; & ut pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum: quæ in veritate causarum & rariis multo facimus, & certe occultius. In Panathenæico ²⁷ autem *Hocertes* ea studiose constitit.

²⁴ Præscriptum] Literarum characteres prius scripti, quos ludi magister pueris imitando proponit. *Præfatus.*

²⁵ Panegyricum] In quo elaborando decem aut etiam quindecim annos *Hocertem* consumpsisse tradunt. Oratio ex suasionem & laudationem mixta, cujus prima parte laudes Athenienstem persequitur, altera eosdem ad bellum regi Persarum inferendum impellit. *Idem.*

²⁶ *Ἐπιδεικτικόν*] Quod quid differat a laudatione, *Quintilianus*, *III. 4.* ostendit

his verbis: Sed mihi *ἐπιδεικτικόν* non ita demonstratio vim habere, quam ostentationis videtur, & multum ab illo encomiastico differre. Nam ut continet laudativum in se genus, ita non intra hoc solum consistit. An quisquam negaverit panegyricos *ἐπιδεικτικόν* esse? Atqui formam suadendi habent, & plerumque de utilitatibus Græciæ loquuntur. Hæc ille. Unde scias *ἐπιδεικτικόν* genus latius patere, quam quod laudativum vocatur. *Scribent.*

²⁷ Panathenæico] *Hocertes* oratione sic appellat.

festatum fatetur. Non enim ad iudiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat.

Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium, primum, & Leontinum ferunt Gorgiam: Theodorum inde Byzantium, multosque alios, quos *λογουιδιδας* ²⁸ appellat in Phædro Socrates: quorum satis arguta multa, sed ut modo primumque nascentia, minuta, & * versiculorum similia quædam, nimiumque depicta. Quo magis sunt Herodorus, Thucydidesque mirabiles: quorum ætas cum in eorum tempora, quos nominavi, incidisset, longissime tamen ipsi a talibus deliciis, vel potius ineptiis, abfuerunt. Alter enim sine ullis salebris quasi sedatus annis fluit: alter incitator fertur, & de bellicis rebus carit etiam quodam modo bellicum: primisque ab his (ut ait Theophrastus) historia commota est, ut auderet uberius, quam superiores, & ornatus dicere.

XIII. Horum ætati successit Isocrates, qui præter cæteros ejusdem generis laudatur semper a nobis, nonnunquam, Brute, leviter & erudite ²⁹ repugnante te. Sed credas mihi fortasse, si, quid in eo laudem, cognoveris. Nam cum concisus ei Thrasymachus minutis numeris videretur, & Gorgias, qui tamen primi traduntur arte quadam verba * junxisse; Thucydides autem præfractior, nec satis (ut ita dicam) rotundus: primus instituit dilatare verbis, & mollioribus numeris explere sententias. In quo cum doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes existerunt, domus ejus officina habita eloquentiæ est. Itaque ut ego, cum a nostro Catone laudabar, vel reprehendi me a cæteris facile patiebar: sic Isocrates videtur testimonio Platonis aliorum iudicia debere contemnere. Est enim (ut scis) quasi in extrema pagina Phædri his ipsis verbis loquens Socrates. „ Adolefcens etiam

„ nunc,

pellata, vel quod habita fuerit Panathenæis solemnibus feriis, vel quod Athenienfium omnia egregie facta, eorumque laudes ab ultima origine repetit. Eam orationem scripsit annos natus nonaginta quatuor, & in exordio fatetur Isocrates juniorum se rhetorum fofcalos studiosius conquifivisse. *Præfatus.*
²⁸ *λογουιδιδας*] Id est, artificiosi ser-

monis fabricatores.

* *Versiculorum*] Lamb. *versicolorum*

²⁹ *Leviter & erudite*] Quid si pro *leviter* legas *leniter*? Hujus quidem adverbii significatio accodata est ad naturam M. Bruti, qui benignitate summa fuit. Quod Cicero in hoc libro testatus est. *Moretus.*

* *Junxisse*] Grut. *vincisse*

„ nunc, o Phædre, Isocrates est: sed quid de illo augurer, „ lubet dicere. Quid tandem? inquit ille. Majore mihi ingenio videtur esse, quam ut cum orationibus Lyfiæ comparatur. Præterea ad virtutem major indoles: ut minime mirum futurum sit, si, cum ætate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis præstet omnibus, qui unquam orationes attigerunt; aut, si contentus his non fuerit, divino aliquo animi motu majora concupiscat. Inest enim natura philosophia in hujus viri mente quædam. Hæc de adolescente Socrates auguratur. At ea de seniore scribit Plato, & scribit æqualis, & quidem exagitator omnium rhetorum. Hunc miratur unum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, una cum Socrate, & cum Platone errare patiantur.

Dulce igitur orationis genus, & solum, & effluens, sententiis argutum, verbis sonans, est in illo epididico genere, quod diximus proprium sophistarum; pompæ, quam pugnae aptius; gymnasii & palæstræ dicatum; Ipretum & pulsum foro. Sed quod educata hujus nutrimentis eloquentia, ipsa se postea colorat, & roborat, non alienum fuit de oratoris quasi incunabulis dicere. Verum hæc, ludorum, atque pompæ: nos autem jam in aciem, dimicationemque veniamus.

XIV. Quoniam tria videnda sunt oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo; dicendum omnino est, quid sit optimum in singulis, sed aliquanto secus atque in tradenda arte dici solet. Nulla præcepta ponemus, (neque enim id suscepimus) sed excellentis eloquentiæ speciem & formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, exponemus; sed qualis nobis esse videatur.

Ac duo breviter prima. Sunt enim non tam insignia ad maximam laudem, quam necessaria, & tamen cum multis pæne communia. Nam & invenire, & judicare, quid dicas, magna illa quidem sunt, & tanquam animi instar in corpore: sed propria magis prudentiæ, quam eloquentiæ: qua tamen in causa est vacua prudentia ³⁰? Noverit igitur hic qui-

Tom. I.

T t t

deni

³⁰ *Quæ vacua in causa est vacua prudentia?*] Locum sane difficilem sic opinor posse

dem orator, quem summum esse volumus, argumentorum & rationum locos. Nam quoniam, quidquid est quod in controversia aut in contentione versetur, in eo, aut sitne, aut quid sit, aut quale sit, quaeritur: sitne, signis: quid sit, definitionibus: quale sit, reſti, praviſque partibus: quibus ut uti poſſit orator, non ille vulgaris, ſed hic excellens, a propriis perſonis & temporibus ſemper, ſi poteſt, avocat controverſiam. Latius enim de genere, quam de parte, diſceptare licet: ut, quod in univerſo ſit probatum, id in parte ſit probari neceſſe. Hac igitur quaſtio a propriis perſonis & temporibus, ad univerſi generis orationem traducta, appellatur *theſis*. In hac Ariſtoteles adoleſcentes, non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatius, & uberius dici poſſit²¹, exercuit: idemque locos, (ſic enim appellat) quaſi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio.

XV. Facile igitur hic noſter, (non enim declamatorem aliquid de ludo, aut rabulam de foro, ſed doctiſſimum & perfectiſſimum quaerimus) quoniam loci certi traduntur, percurreret omnes; utetur aptis generatim; diſcet ex quo emanent etiam, qui communes appellantur loci. Nec vero utetur imprudenter hac copia, ſed omnia expendet, & ſeliget. Non enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex iſdem eadem argumentorum momenta ſunt.

Judicium igitur adhibebit: nec inveniet ſolum quid dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim eſt ſeracius ingeniis, iis praerfertim, quaſi diſciplinis exculſa ſunt. Sed ut ſegetes ſecundae & uberes, non ſolum fruges, verum herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus: ſic interdum ex illis locis, aut levia qua-

explicari: ut ſit correctio. Dixit invenire, judicare, propria magis prudentia eſſe, quam eloquentia. Tum ſubjungit, quaſi corrigendo: Sed tamen qua in cauſa eſſe poteſt eloquentia ſine prudentia? Nulla cauſa eſt, nullum genus dicendi, in quo eloquentia eſſe poſſit vacua, deſtituta prudentia. Eſt enim, quemadmodum infra dicitur cap. 21.

eloquentia, ſicut ceterarum rerum, fundamentum ſapientia. Anonymus.

21. Ut ornatius & uberius dici poſſit] Lingo, poſſet, ut melius ſe habeat ratio Latinae linguae, quia in conſtructione praecedit; exercuit, verbum perfecti temporis. Et ita legitur in M. Harleienſi, qui penes eſt honoratiſſimum Comitem Oxonii. Pearcius.

quaedam, aut cauſis aliena, aut non utilia ſignuntur; quorum ab oratoris judicio deſectus magnus adhibebitur. Alioquin quoniam modo ille in bonis haerebit, & habitabit ſuis? aut molliet dura, aut occultabit quaſi dilui non poterunt, atque omnino opprimet, ſi licebit, aut abducet animos? aut aliud afferet, quod oppoſitum probabilius ſit, quam illud, quod obitabit?

Jam vero ea, quaſi invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id ſecundum erat de tribus. Veſtibula nimirum honeſta, adituſque ad cauſam faciet illuſtres: cumque animos prima aggreſſione occupaverit, infirmabit, excludetque contraria; de firmiſſimis alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitque leviora. Atque in primis duabus dicendi partibus qualis eſſet, ſummatim breviterque deſcripſimus.

XVI. Sed, ut ante dictum eſt, in his partibus (etſi graves atque magna ſunt) minus & artis eſt, & laboris. Cum autem, quid, & quo loco, dicat, invenerit, illud eſt longe maximum, videre, quoniam modo. Scitum eſt enim, quod Carneades noſter dicere ſolebat, Clitomachus eadem dicere, Charmadam autem eodem etiam modo dicere. Quod ſi in philoſophia tantum intereſt quemadmodum dicas, ubi res ſpectatur, non verba penduntur: quid tandem in cauſis exiſtendum eſt, quibus totis moderatur oratio?

Quod quidem ego, Brute, ex tuis literis ſentiebam, non te id ſcitari, qualem ego in inveniendō & in collocando ſummum eſſe oratorem vellem: ſed id mihi quaerere videbare, quod genus ipſius orationis optimum judicarem. Rem difficilem, dii immortales! atque omnium difficultiſſimam. Nam cum eſt oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, ut ſequatur quocumque torqueas: tum & naturae varia, & voluntates, multum inter ſe diſtantia effecerunt genera dicendi. Flumen aliiſ verborum, volubilitaſque cordi eſt, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam. Diſtincta alios, & interpuncta intervalla, morae, respirationeſque delectant. Quid poteſt eſſe tam diverſum? Tamen eſt in utroque aliquid excellens. E-laborant alii in lenitate & aquaſilitate, & puro quaſi quodam

dam & candido genere dicendi. Ecce aliqui duritatem, & feveritatem quandam verbis, & orationis quasi mœstitiam sequuntur: quodque paulo ante divisimus, ut alii graves, alii tenues, alii temperati vellent videri: quot orationum genera esse diximus, totidem oratorum reperiuntur.

XVII. Et, quoniam cepti jam cumulatus hoc munus augere, quam a te postulatum est, (tibi enim tantum de orationis genere querenti, respondi etiam breviter de inveniendo & collocando) ne nunc quidem solum de orationis modo dicam, sed etiam de actionis: ita prætermissa pars nulla erit: quandoquidem de memoria nihil est hoc loco dicendum, quæ communis est multarum artium.

Quo modo autem dicatur, id est in duobus, in agendo, & in eloquendo. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia, cum constet e voce atque motu. Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce commoventur. Itaque ille perfectus, quem jamdudum nostra indicat oratio, utcumque se affectum videri, & animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum: de quo plura dicerem, si hoc præcipiendi tempus esset, aut si tu hoc quereres. Dicerem etiam de gestu, cum quo junctus est vultus. Quibus omnibus, dici vix potest, quantum interfit, quemadmodum utatur orator. Nam & infantes³², actionis dignitate, eloquentiæ sæpe fructum tulerunt: & disertis, deformitate agendi, multi infantes putati sunt: ut jam non sine causa Demosthenes tribuerit, & primas, & secundas, & tertias actioni. Si enim eloquentia nulla sine hac; hæc autem sine eloquentia, tanta est; certe plurimum in dicendo potest. Volet igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, & contenta voce, atrociter dicere: & summis, leniter: & inclinata, videri gravis; & inflexa, miserabilis. Mira est enim quædam natura vocis: cujus quidem, e tribus omnino sonis,

³² Nam & infantes] Actionem plurimum valere probant eventus. Nam & infantes, id est, infanculi viri, rudesque dicendi, ut Cn. Lentulus, actionis dignitate, bona & decora pronuntiatione, eloquentiæ fructum & gloriam tulerunt. Et disertis, quibus e di-

verso opponuntur infantes, deformitate agendi, hoc est indecora & facta pronuntiatione, a multis infantes & indiseriti putati sunt: cujusmodi L. Cottam dicit Cicero fuisse. Srebeaus.

sonis, inflexo, acuto, gravi, tanta sit, & tam suavis varietas perfecta in cantibus.

XVIII. Est autem in dicendo etiam quidam cantus³³ obscurior, non hic e Phrygia, & Caria rhetorum epilogus, pane canticum; sed ille, quem significat Demosthenes, & Æschines, cum alter alteri objicit vocis flexiones. Dicit plura etiam Demosthenes, illumque sæpe dicit voce dulci & clara fuisse. In quo illud etiam notandum mihi videtur ad studium persequendæ suavitatis in vocibus. Ipsa enim natura³⁴, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem, nec una plus, nec a postrema syllaba citra tertiam: quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria.

Ac vocis quidem bonitas optanda est. Non est enim in nobis, sed tractatio atque usus in nobis. Ergo ille princeps variabit, & mutabit; omnes sonorum, tum intendens, tum remittens, persequetur gradus: idemque motu sic utetur, nihil ut superfit in gestu. Status erectus & cellus: rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, eaque rara: nulla mollitia cervicum³⁵, nulla argutiæ digitorum, non ad numerum

³³ Est autem cantus] A natura datur vox, ab arte flexus, a flexu gignitur cantus. Qui si temperatus est in actione, decet oratorem maxime in affectibus movendis. Idem.

³⁴ Ipsa enim natura] Cantus hic in oratione, sicut cætera omnia, cepit a natura feminarium, arte & humana industria colendum. Natura modulata est hominum orationem, certasque voces ad agendum dedit: & ut impetu quodam proferrentur animo concepta, & aurem ferirent, in omni verbo posuit acutam vocem, nec una plus, ut esset varietas: nec a postrema syllaba citra tertiam, ne quid spiritus laboraret. Omne verbum aut unius est syllabæ, aut duarum, aut trium, pluriumve. Si in verbo tertiam syllabarum pluriumve fuerit accentus in tertia ab extrema, is semper erit acutus, ut οὐδὲνος, dominus. Si fuerit accentus in secunda a fine, aut acutus erit, ἀδύνητος, virili, δύνητος, deus: aut circumflexus, ut οὐδὲνος, Romanus, Roma. Quod igitur inflexus ex acuto est & gravi, non defuerit acutus, si ponetur inflexus. In ultima nunc

est acutus, βαρδύτης, dux: nunc circumflexus, βῆς, bos. Nihil refert an unius sint syllabæ verba, an vero plurium. Nunquam gravis erit ultima, nisi cum verbum acutum ceperit aliam ab ultima sedem, propter quod mutabit accentum, ut δὲ βαρδύτης, dux locutus est. Jam gravis hic est pro acuta. Ergo natura in omni verbo posuit acutam vocem, quæ cum altius ederetur, & reliquæ summis consonarent, jucundam e varietate ceteret modulationem. Interim unum verbum duos habet accentus acutos, sed unum ab alio verbo ducit, ut οὐδὲνος τις, dominive. An acutam vocem dicit eam que clarius auditur, magisque ferit aures, non illam tantum, quam proprie dicimus acutam? Id.

³⁵ Nulla mollitia cervicium] Dixit rectum casum mollitiæ, non mollitiæ, propter litteram sequentem: & cervicium, non cervicis, quod illud verbum singulariter rarus usurparetur. Nam primus Hortensius cervicium singulari numero dixisse fertur. Id.

merum articulus cadens: trunco magis toto se ipse moderans, & virili laterum flexione, brachii projectione in contentionibus, contractione in remissis.

Vultus vero, qui secundum vocem plurimum potest, quantum affert tum dignitatem, tum venustatem? in quo cum effeceris, ne quid ineptum, aut vultuosum sit, tum oculorum est quædam magna moderatio. Nam ut imago est animi, vultus; sic indices oculi: quorum & hilaritatis, & vicissim tristitiæ modum res ipsa, de quibus agetur, temperabunt.

XIX. Sed jam illius perfecti oratoris, & summæ eloquentiæ species exprimenda est: quem hoc uno excellere, id est oratione, cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor, hæc complexus est omnia, sed & Græce ab eloquendo *ῥήτωρ*, & Latine *eloquens* dictus est. Cæterarum enim rerum, quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vindicat: dicendi autem, id est eloquendi maxima vis, soli huic conceditur. Quanquam enim & philosophi quidam ornate locuti sunt, (siquidem & Theophrastus divinitate loquendi nomen invenit, & Aristoteles Isocratem ipsum lacessivit³⁶, & Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt, & longe omnium, quicumque scripserunt, aut locuti sunt, exstitit * & gravitate princeps Plato) tamen horum oratio neque nervos, neque aculeos oratorios, ac forenses habet. Loquuntur cum doctis, quorum sedare animos malunt, quam incitare. Sic de rebus placatis, ac minime turbulentis, docendi causa, non capiendi, loquuntur: ut in eo ipso, quod delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quam necesse sit, facere videantur. Ergo ab hoc genere non difficile est hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, fecernere. Mollis est enim oratio philosophorum & um-

brati-

³⁶ Aristoteles Isocratem ipsum lacessivit] I, 4: ut Aristoteles... cum motus esset Isocratis vberoris gloria, dicitur etiam capis adulescentes docere. Ex his duobus locis mihi videtur hic legendum esse, Aristotelem Isocratem ipsum lacessivis. Pearceus.
* Et gravitate] Lambinus una voce audivit, & suavitate, & gravitate. Velin ex Mss. Utur est, non displicet sane.

bratilis, nec sententiis, nec verbis instructa popularibus, nec vincata numeris, sed soluta liberius. Nihil iratum³⁷ habet, nihil invidium, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum: casta, verecunda, virgo incorrupta quodam modo. Itaque sermo potius, quam oratio, dicitur. Quanquam enim omnis locutio oratio est, tamen unius oratoris locutio hoc proprio signata nomine est.

Sophistarum, de quibus supra dixi, magis distinguenda similitudo videretur, qui omnes eisdem volunt flores, quos adhibet orator in causis, persequi: Sed hoc differunt, quod cum sit his propositum non perturbare animos, sed placare potius, nec tam persuadere, quam delectare: & apertius id faciunt quam nos, & crebrius: concinnas magis sententias exquirunt, quam probabiles: a re sæpe discedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaque ita disponunt, ut pictores varietatem colorum: paria paribus referunt, adversa contrariis, sæpissimeque similiter extrema definiunt.

XX. Huic generi historia finitima est, in qua & narratur ornate, & regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones & hortationes: sed in his tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio. Ab his non multo secus, quam a poetis, hæc eloquentia, quam quærimus, sevocanda est. Nam etiam poetæ quæstionem³⁸ attulerunt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus.

³⁷ Nihil iratum] Id est, quod iram concitaret audenti: nihil invidium, quod invidiam moveret: nihil atrox, quod exaggeret facinus: nihil mirabile, quod audenti affectu stuporem: nihil astutum, quod capiat fallaciarum disceptatorem: sed est casta sine popularium opinionum corruptela, cultos veritatis illius naturalis, virgo incorrupta quodam modo, simplex oratio, integerrima virtutis indagatrix. Intellige orationem Platonis, Xenophontis, Theophrasti, & optimarum, non illorum qui se vocant philosophos, cum sint tamen infantissimi. Oratio eloquentis invidet, atrociter adauget, admirationes inducit, nolentem trahit, se committet populari contagione, ut ad sanitatem reducat: audax irumpit, & tanquam virago & Amazonum fortissima aditum rumpit, qua-

ritque victoriam. Serckens.

³⁸ Poetæ quæstionem] Id est, ut dubitemus effecerunt, quidnam esset illud quo ipsi differrent ab oratoribus. Numero maxime videbantur antea, & versus, tunc cum Homerus, Hesiodus, Euripides, aliique veteres scripserunt ante tempora Thrasymachi & Isocratis, qui primi numeros inveniunt. Ut autem cætera, sic etiam numerus poeticus ab oratorio differt. In illo certi atque numerati pedes. In hoc pedes quidem sunt, sed neque certi, neque numerati. In illo certa spatia, certi ordines, certique fines: oratorio numero neque certa spatia, neque certi ordines, neque certi fines, sed ad aurium mensuram longis & brevibus ad finem usque decurrit. Idem.

ribus. Numero maxime videbantur antea, & versu: nunc apud oratores jam ipse numerus increbuit.

Quidquid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiam si abest a versu, (nam id quidem orationis est vitium) numerus vocatur, qui Græce *συσβυτος* dicitur. Itaque video visum esse nonnullis, Platonis, & Democriti locutionem, etsi abest a versu, tamen, quod incitatus feratur, & clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam comicorum poetarum: apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis. Nec tamen id est poetæ maximum: etsi est eo laudabilior, quod virtutes oratoris persequitur, cum versu sit adstrictior.

Ego autem etiam si quorundam grandis & ornata vox est poetarum, tamen in ea cum licentiam statuo majorem esse, quam in nobis faciendorum, jungendorumque verborum, tum etiam nonnullorum voluptati vocibus magis, quam rebus inserviunt. Nec vero, si quid est ³⁹ unum inter eos simile, (id autem est iudicium, electioque verborum) propterea cæterarum rerum dissimilitudo intelligi non potest: sed id nec dubium est, & si quid habet quæstionis, hoc tamen ipsum ad id, quod propositum est, non est necessarium. Sejunctus igitur orator a philosophorum eloquentia, a sophistarum, ab historicorum, a poetarum, explicandus est nobis, qualis futurus sit.

XXI. Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore Antonio, quarimus) is, qui in foro causisque civilibus ita dicit, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare, necessitatis est: delectare, suavitatis: flectere, victoriæ. Nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo: in quo una vis omnis oratoris est.

Magni

³⁹ Nec vero, si quid est | Unum inter eos simile est, iudicium, electioque verborum, quod utriusque, ut ante diximus, electis verbis, compositis, modificatis, numeroque comprehensis utatur. Quod accipere dictum de elocutione: aliqui multa sunt inter eos similia, multaque dissimilia, tum in inven-

tionem, tum in collocatione. Sed id nihil habet quæstionis, id est, controversiæ: & si quid habet, ad id quod propositum est, non est necessarium: quoniam de elocutione, non de inventionem, & dispositionem proposita quæstio est. *Mem.*

Magni igitur iudicii, summæ etiam facultatis esse debet moderator ille, & quasi temperator hujus tripartitæ varietatis. Nam & iudicabit, quid cuique opus sit; & poterit, quocumque modo postulat causa, dicere. Sed est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum, sapientia. Ut enim in vita, sic in oratione, nihil est difficilius, quam, quid deceat, videre. *Πρέπων* appellant hoc Græci: nos dicamus sane decorum. De quo præclare, & multa præcipiuntur, & res est cognitione dignissima. Hujus ignoratione non modo in vita, sed sapissime & in poematis, & in oratione peccatur. Est autem, quid deceat, oratori videndum, non in sententiis solum, sed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum: semperque in omni parte orationis, ut vitæ, quid deceat, est considerandum: quod & in re, de qua agitur, positum est, & in personis & eorum, qui dicunt, & eorum, qui audiunt. Itaque hunc locum, longe & late patentem, philosophi solent in officiis tractare, (non cum de recto ipso disputant; nam id quidem unum est) grammatici in poetis, eloquentes in omni & genere & parte causarum. Quam enim indecorum est, de stulticiis cum apud unum iudicem dicas, amplissimis verbis, & locis uti communibus: de majestate populi Romani summisse & subtiliter? Hic genere toto.

XXII. At persona alii peccant, aut sua, aut iudicium, aut etiam adversariorum: nec re solum, sed sæpe verbo: etsi sine re nulla vis verbi est, tamen eadem res sæpe aut probatur, aut rejicitur, alio, atque alio elata verbo.

In omnibusque rebus videndum est, quatenus. Etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quam parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis. Magnus esset locus hic, Brute, quod te non fugit, & magnum volumen aliud desiderat. Sed ad id, quod agitur, illud satis: cum hoc decere, quod semper usurpamus in omnibus dictis & factis, minimis,

& maximis; cum hoc, inquam, decere dicimus, illud non decere, & id usquequaque, quantum sit, appareat: in alioque ponatur, aliudque totum sit, utrum *decere*, an *oportere* dicas. Oportere enim, perfectionem declarat officii, quo & semper utendum est, & omnibus: decere, quasi aptum esse, consentaneumque tempori, & personæ: quod cum in factis sapissime, tum in dictis valet, in vultu denique, & gestu, & incessu: contraque item dedecere. Quod si poeta fugit, ut maximum vitium, qui peccat etiam, cum probam orationem affingit improbo, stultove sapientis: si denique pictor ille ⁴⁰ vidit, cum immolanda Iphigenia tristis Calchas esset, mœstior Ulysses, mœreret Menelaus; obvolvendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari: si denique histrio, quid deceat, querit: quid faciendum oratori putemus? Sed, cum hoc tantum sit, quid in causis, earumque quasi membris faciat, orator videbit. Illud quidem perspicuum est, non modo partes orationis, sed etiam causas totas, alias alia forma dicendi esse tractandas.

XXIII. Sequitur ut cuiusque generis nota queratur, & formula. Magnum opus, & arduum, ut sæpe jam diximus: sed ingredientibus considerandum fuit, quid ageremus; nunc quidem jam, quocumque feremur, danda nimirum vela sunt.

Ac primum informandus est ille nobis, quem solum quidam vocant Atticum. Summissus est, & humilis, consuetudinem imitans, ab indifertis re plus, quam opinione, differens. Itaque eum qui audiunt, quamvis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt se posse dicere. Nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est experiendi minus. Etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, ut, etiam si illis maximis viribus careat, sit (ut ita dicam) integra valetudine.

Pri-

⁴⁰ Pictor ille] Timanthes pictor ingeniosissimus, cujus est tabella Iphigeniaz stantis ad aras & perituræ. De qua Plinius lib. xxxv. c. 10. *Proflatus*.

Primum igitur eum tanquam e vinculis numerorum eximamus. Sunt enim quidam, ut scis, oratori numeri (de quibus mox agemus) observandi, ratione quadam, sed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi. Solutum quiddam sit, nec vagum tamen, ut ingredi libere, non ut licenter videatur errare. Verba etiam verbis quasi coagmentare negligat. Habet enim ille tanquam hiatus concursu vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam, de re hominis, magis quam de verbis laborantis. Sed erit videndum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora fuerint, circumcitus, conglutinatioque verborum. Illa enim ipsa contracta, & minuta, non negligenter tractanda sunt, sed quædam etiam negligentia est diligens. Nam ut mulieres esse dicuntur nonnullæ inornatæ, quas idipsum deceat: sic hæc subtilis oratio etiam incompta deleat. Fit enim quiddam in utroque, quo fit venustius, sed non ut appareat. Tum removebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum: ne calamistræ quidem adhibebuntur: fucati vero medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur: elegantia modo, & munditia remanebit. Sermo purus erit & Latinus: dilucide, planeque dicetur: quid deceat, circumspicietur.

XXIV. Unum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud suave, & affluens ⁴¹: acuta, crebræque sententiæ ponentur, & nescio unde ex abdito erunt, atque in hoc oratore dominabuntur. Verecundus erit usus oratoriæ quasi supellectilis. Supellex est enim quodam modo nostra, quæ est in ornamentis, alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum, duplex: unus simplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in propriis, usitatisque verbis, quod aut optime ^a sonat, aut rem maxime

V u u 2 expla-

⁴¹ Unum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud suave, &c.] Lambinus vidit hanc vulgarem lectionem ferri non posse: reposuit istur (conjectura, opinor) *ornatum suum illud suave*. At, cum Mss. habeant *ornatum a Sonat*] Lamb. sonant... explanat.